

Y
L 39
L 377

Priv.-doc. Voldemārs Kalniņš

Romiešu tiesību nozīme mūsu laikos

1 9 4 0

Romianse în țările
și în zilele noastre

0 — A —

L 347
377

296-14
Jull
yL
34

Novilkums no „Jurists”
№ 7/8 (101/102) 1939. g.

Priv.-doc. V o l d e m ā r s K a l n i ņ š

Romiešu tiesību nozīme mūsu laikos.

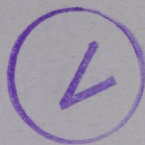
R i g ā
1 9 4 0

L-3
B-176

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~№~~ 50.139

0305034106

A/S «ROTA» III spiestuve,
Rīgā, Elizabetes ielā 83/85

I. **Interese par romiešu tiesībām.** Kādreiz tik lielā un varenā Romas valsts sen jau ir sairusi, bet interese par viņas tiesībām nenorimst vēl mūsu laikos. Gandrīz visās pasaules universitatēs vairāk vai mazāk māca un pēti romiešu tiesības¹. Rodas jautājums — vai ir kāda n o z ī m e modernam juristam interesēties par šīs senās valsts tiesībām? Šāds jautājums šķiet vietā tieši pašreizējā laikmetā, kad daudzas vecas tiesību normas atmet kā dzīvei nederīgas un meklē jaunus principus tiesiskiem noteikumiem, it sevišķi nacionalā virzienā. Tāpēc diezgan bieži dzird balsis pret romiešu tiesību mācību. Pēdējā laikā dažās zemēs ir mēģināts pārveidot un sašaurināt romiešu tiesību programmas, bet no viņu pētīšanas pilnīgi neatsakas pat krasākā virziena universitates. Interese par antiskās pasaules tiesisko kulturu pastāv joprojām. Pat tautas, kuras sevišķi bagātas ar savām vēsturiski izvēidotām nacionālām tiesībām, tomēr neatlaidīgi pēti arī romiešu tiesības. Mēģināsim noskaidrot, kāds pamats ir šādai vispārīgai interesei, kas gandrīz vienādi vērojama kā pie romaņu, tā arī ģermaņu un citu

¹ Minerva (Jahrbuch, der gelehrten Welt) Berlin, 1938. I un II sēj.

tautu grupām. Visur, kur izplatīta Eiropas civilizācija, interesējas par romiešu tiesībām neatkarīgi no tautas, rases, valsts formas, politiskiem uzskatiem un citiem apstākļiem. Tā tad šo tiesību pašā būtībā ir meklējama kaut kāda vispārnozīmība jeb sava veida universalisms. To tuvāk noskaidrot pēc romiešu juridisko rakstu tekstiem ir pirmais šī darba uzdevums, lai labāk varētu saprast romiešu tiesību recepciju (pārņemšanu) pie jauno laiku tautām. Tāpat svarīgi ir apskatīt tās tiesību nozares, kas vēl tagad pamatojas uz romiešu tiesībām. Beidzot jānoskaidro šo seno tiesību attiecības pret moderno tiesību normām. Šādā iztirzājumā noskaidrosies arī mūsu tiesību īpatnējā situācija šai jautājumā.

II. Romiešu tiesību universalais raksturs. Romiešu tiesības savā vēsturiskā attīstībā ir ieguvušas tādu raksturu, kas piemērots dažādām tautām un dažādiem dzīves uzskatiem. Tāpēc šīs tiesības var apzīmēt par universalām². Šāda rakstura izveidošanos veicināja galvenā kārtā divi faktori: 1. ilgais attīstības laiks, kas sekmēja dzīvei derīgo tiesību normu izlasi un 2. svešu tautu līdzdalība šo tiesisko noteikumu radīšanā.

Viens no šiem faktoriem bija *tūkstošgadu ilgais laiks* romiešu tiesību attīstībā. Tik lielu laika vienību ir grūti pat iedomāties tagadnes

---

² Sal. Cicero, De leg. 2, 4, 8.

straujās dzīves laikmetā. Tomēr liktenis kādreiz bija lēmis, lai romiešu tiesību attīstību mērotu ne tikai ar gadiem un gadu simteņiem, bet arī ar tūkstošgadu mēru. Vēl zinātne nav nospraudusi galīgas robežas šai ilgajai attīstības gaitai. Grūtības pastāv precīza sākuma momenta noteikšanā, jo pirmatnējie romiešu tiesību avoti ir ļoti nepilnīgi³. Arī dati par Romas dibināšanu ir pretrunīgi (Varro — 754. g. pirms Kr.; Cincius Alimentus — 729.; Polybius — 751.; Cato — 752.; Fabius Pictor — 748.), jo toreiz pastāvēja dažādi kalendari un vairākas chronoloģijas⁴. Bez tam nav nekāda pamata pieņemt tieši Romas dibināšanu par sākuma momentu romiešu tiesību attīstībai. Varbūt tā sākās agrāk, varbūt arī vēlāk⁵. Tieši ar gadu to noteikt nevar. Turpretim romiešu tiesību attīstības beigū moments ir daudz vieglāk nosakams, kaut gan sīki precizēt arī to nav iespējams. Parasti par tādu pieņem imperatora Justiniana⁶ valdīšanas laiku (no 527.—565. g. pēc Kr.). Tomēr daži tiesību institūti jau beidza eksistēt daudz

³ Skat. **Bruns**, C. G. *Fontes iuris romani antiqui*, Frib. — Brisg. — Lips. 1895 no 1.—15. lpp.

⁴ Sal. **Sinaiski**, V. *Chronologie et historiographie de Rome dans leurs rapports mutuels*. Rīga, 1925. 5—9.

⁵ Sal. **Pomponius** D. 1, 2, 2, 1: *Et quidem initio civitatis nostrae populus sine lege certa, sine iure certo primum agere instituit omniaque manu a regibus gubernabantur.*

⁶ Sal. **Collinet**, P. et **Giffard**, A. *Tableau chronologique* (*Précis de droit Romain* T. II Paris 1929. 262—263 lpp.).

agrāk un daži vēl turpināja pēc Justiniana nāves veidoties tālāk Bīcantes tiesībās (bijušās Romas valsts austrumu daļā). Bet arī pavirši rēķinot — starp romiešu tiesību vēstures sākuma un beigu momentiem ir vairāk kā tūkstoš gadu. Saprotams, šai ilgajā laikā tiesību attīstība nebija vienmērīgi ražīga. Visievērojamākais ir II. un III. g. s. pēc Kr. jeb, tā saucamais, klasiskais laikmets, kad romiešu jurisprudences parādīja savu spēju augstāko pakāpi. Ražīgi bija arī iepriekšējie gadu simteņi, bet par tiem ir saglabājies mazāk ziņu. Pēc-klasiskais posms vairs nebija tik produktīvs. Tas raksturojas kā tiesību kopojumu (kodifikāciju) laikmets.

Tūkstošgadu ilgā romiešu tiesību attīstības laikā sevišķi nostabilizējās privāto tiesību nozare. Publiskās tiesības (valsts formas un pārvaldes organi) vairākkārt mainījās, bet atsevišķo pilsoņu interešu kārtošana turpinājās nepārtraukti visu ilgo attīstības laiku. Tāpēc romiešu privāttiesības ieguva dažas universālas pazīmes, jo savā attīstībā pārdzīvoja dažādas valsts iekārtas, proti: ķēniņu laikmetu (754.—510. g. pirms Kr.), republikas laikmetu (510.—27. g. pirms Kr.), principāta laikmetu (27. g. pirms Kr. —284. g. pēc Kr.) un absolūtas monarchijas laikmetu (284.—565. g. pēc Kr.). Zīmīgi, ka nevis romiešu publiskās, bet gan privātas tiesības ir iekarojušas jauno laiku pasauli, jo tās ir piemērotas dažādām valsts iekārtām.

Bez tam šo privattiesību tūkstošgadīgā attīstības laikā bija iespējama liela izlases pārbaude starp dzīvei derīgām un nederīgām tiesību normām. Piemērotākās no tām izveidojās par vispārnozīmīgiem jeb universāliem tiesību institūtiem. Bet liels skaits dzīvei nepiemēroto tiesību normu tika atceltas (abrogantur) vai vienkārši vairs nelietojot aizmirstas jeb aizrastas (in desuetudinem abiit)⁷. Vispār šo tiesību attīstībā vērojami divējādi centieni. No vienas puses romieši bija ļoti konservatīvi un centās saglabāt neskārtas savu senču radītās tiesības, bet no otras puses viņi bija arī ļoti progresīvi un pārveidoja vai atmeta dzīvei nederīgās tiesību normas. Šie divējādie centieni ir izteikti romiešu juridisko rakstu tekstos. Par senu tiesību saglabāšanas tieksmi raksta *Tertullianus* D. 1, 3, 27: quia antiquiores leges ad posteriores trahuntur. Tāpat arī tiesību iztulkošanas gadījumos praksē, romiešu juristi vispirms centās ievērot to, kas agrāk jau līdzīgos gadījumos bija parasts. *Paulus* D. 1, 3, 37: in primis inspiciendum est, quo iure civitas retro in eiusmodi casibus usa fuisset. Bet no otras puses šie juristi arī atzina, ka dažas no senču radītām

⁷ Skat. piemēram, *Ulpianus* D 9, 2, 27, 4: Huius legis (lex Aquilia) secundum quidem capitulum in desuetudinem abiit. *Julianus* D. 1, 3, 32, 1: ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur. u. c.

tiesībām ir neracionālas un dzīvei vairs nepiemērotas — *Julianus D. 1, 3, 20: Non omnium, quae a maioribus constituta sunt, ratio reddi potest.* Tāpēc ikvienu tiesisku noteikumu, kas izrādījās pretējs prāta apsvērumam (*contra rationem^s iuris*), to romiešu tiesības vairs tālāk neattīstīja. *Paulus D. 1, 3, 14: Quod vero contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias.* Tāpat raksta arī *Julianus D. 1, 3, 15: In his, quae contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris.* Tādējādi romiešu tiesības tūkstošgadīgā attīstībā tika daudz sijātas un vētītas. Viņu uzbūvi veidoja divējādi spēki: *paradums* (*usus*) kā seno tiesību saglabātājs un *prāta apsvērumi* (*ratio iuris*) kā nederīgo tiesību pārveidotājs. Šāda dzīva tiesību veidošanās, kur katra norma izaug no dzīves un lietderības, raksturo visu romiešu tiesību attīstību. Ievērojamākie tiesību institūti ir pārdzīvojuši vairākus ārējos veidus jeb formas, kamēr beidzot nostabilizējušies un kļuvuši vispārnozīmīgi jeb universāli. Piemēram, tagad visā pasaulē pazīstamais *testaments* (*testamentum*) ir Romas laikos

---

^s *ratio* (šai vietā apzīmē) = Folgerichtigkeit. Konsequenz oder Vernunftmässigkeit positiver Rechtsbestimmungen (Heumann-Seckel, Handlexikon zu den Quellen d. röm. Rechts. 9. Aufl. Jena 1926. skat. šī vārda 5. noz.). Latv. — prāta apsvērumi.

daudzas reizes mainījis savu tiesisko izteiksmi⁹ un beidzot izveidojies par vispārnozīmīgu institutu, kas labi noder arī mūsu laiku tautām savās nacionālās tiesībās. Līdzīgi ir attīstījusies arī *adopcija* (*adoptio*), kura pārdzīvoja blakus sev seno *arrogatio formu*¹⁰. Tāpat arī ilga attīstība un tiesisko formu meklējumi vērojami *ķīlu tiesībās*, kur vēsturiski izauguši trīs dažādi instituti (*fiducia cum creditore*, *pignus* un *hypotheca*)¹¹. Interesanti atzīmēt, ka radnieku likumiskā mantošanas kārtība (*ab intestato*)¹² ir izlietojusi savai attīstībai visu tūkstošgadu ilgo vēstures laiku. Beidzot imperatora Justiniana likumdošanā tā sasniegusi apbrīnojamu lietderību un piemērotību dzīvei. Liels skaits mūslaiku civillikumu šo mantošanas kārtību pārņēmuši gandrīz burtiski¹³.

Otrs faktors, kas radīja romiešu tiesību universalismu, bija *dažādu seno tautu līdzdalība* viņu veidošanā. Pašos pirmsākumos romiešu tie-

⁹ Skat. **Gaius**, Inst. II, 101—102. *Testamentorum autem genera initio duo fuerunt: nam aut calatis comitiis testamentum faciebant... aut in procinctu... Accessit deinde tertium genus testamenti, quod per aes et libram agitur. Šī pēdēja forma arī pārdzīvoja vairākas attīstības stadijas. Sal. arī C. 6, 25, 19.*

¹⁰ Tit. D. 1, 7; I. 1, 11; C. 8, 47; ~~Gelk. 5, 49, 9.~~

¹¹ Skat. **Gaius**, Inst. II, 60; Florentinus D. 13, 7, 55, 1; Ulpianus, D. 13, 7, 9, 2; I. 4, 6, 7. e. c.

¹² Skat. *Leges duodecim tabularum* V 3—5; Ulpianus D. 38, 6, 1, 1; Nov. 118, praef. et cap. III.

¹³ Arī Latvijas Civillikums, sal. 404 u. sek. p.

sības radās kā īpatnējas nacionālas tiesības, ko senos rakstos sauc par kviritu tiesībām (ius Quiritium)¹⁴. Bet vēlāk Roma pakļāva savai varai apkārtējās tautas (gentes), kuru iedzīvotāji sākumā skaitījās svešnieki (peregrini) un tie nevarēja lietot kviritu tiesības. Ar laiku romieši izveidoja tiem īpatnējas tautu tiesības (ius gentium)¹⁵, kas bija galvenā kārtā dažādo tautu ieradumu tiesību pārstrādājums. Tirdzniecības paplašināšanās un apgrozījuma pieaugums sekmēja šādu tiesību attīstību. Beidzot pēc lielām uzvarām karos, Romas valsts kļuva par antiskās pasaules imperiju, pakļaudama sev veselas svešu kulturu tautas un zemes (piem. Aizalpu Galliju, Grieķiju, Siriju, Ēģipti u. c.). Saprotams, ka nacionālās kviritu tiesības, kas gan bija pārveidotas un paplašinātas, tomēr tik lielā valstī izrādījās daudz par šaurām. Vispār romieši necentās savas tiesības uzspiest svešajām tautām, kā parasti to dara iekarotāji, bet gan paši no tām pārņēma dzīvei derīgos tiesību institutus un pārstrādāja visas imperijas vajadzībām. Tādējādi iekarotās tautas dzīvoja pa daļai pēc savām agrākām tiesībām un pa daļai pēc romiešu izveidotām kopīgām tiesībām. *Gaius*, Inst. I, 1: Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim

¹⁴ *Gaius*, Inst. I, 51—55. III, 72—73; I. 1, 2, 2; *Ulpianus*, reg. III, 1—6.

¹⁵ *Ulpianus*, D. 1, 1, 14; *Gaius*, Inst. III, 93. 152. 153. 154 un D. 41, 1, 1, pr. I. 1, 2, 1—2. e. c.

communium omnium hominum iure utuntur. Šīs kopīgās tiesības sāka lietot arī paši romieši savstarpīgās attiecībās, jo tās izrādījās ļoti ērtas un dzīvei piemērotas. Jau ar romiešu pilsoņu tiesību piešķirumu gandrīz visiem valsts iedzīvotājiem (Imp. Karakalla likums 212. g. pēc Kr.), vairs nevarēja runāt par ius gentium, jo peregrīni bija kļuvuši pilntiesīgi Romas pilsoņi. Dažādām tautām radītās kopīgās tiesības (ius commune) tagad arī formāli skaitījās romiešu tiesības. Provinču tiesību instituti daudzos gadījumos izkonkurēja senos kvīritu tiesību institutus. Vispār svešo tautu tiesības atstāja paliekošu iespaidu uz nacionālām romiešu tiesībām¹⁶. Par to liecina svešie nosaukumi daudziem institutiem romiešu tiesībās, piemēram, *lex Rhodia de iactu*¹⁷ (Rodossas likums par avarijām), *emphyteusis*¹⁸ (īpatnēja mantojamas nomas tiesība), *hypotheca*¹⁹ (viens no ķīlu tiesību institutiem), *antichresis*²⁰ (kreditora tiesība lietot iekļāto lietu uz specialas vienošanās pamata), *hyperocha*²¹ (atlikums no ķīlas priekšmeta pārdošanā ieņemtās sumas pēc parāda segšanas) u. c. Interesanti atzīmēt, ka daudzi slavenie romiešu kon-

¹⁶ Skat. Фрезе, Б. Общее и местное право въ Римской имперіи. Ярославль. 1902. 3—4 un 20. lpp.

¹⁷ D. 14, 2, tit.; Pauli sent. II, 7.

¹⁸ C. 4, 66, tit.; I. 3, 24, 3.

¹⁹ I. 4, 6, 7; Ulpianus D. 13, 7, 9, 2; Gaius, D. 20, 1, 4.

²⁰ Marcianus, D. 20, 1, 11.

²¹ Tryphoninus, D. 20, 4, 20.

trakti ir izcēlušies no minētām tautu tiesībām, proti, pirkums, īre un noma, sabiedrības līgums, glabājums, aizdevums un neskaitami daudzi citi. (I. 1, 2, 2: *ex hoc iure gentium et omnes paene contractus introducti sunt, ut emptio venditio, locatio conductio, societas, depositum, mutuum et alii innumerabiles*). Tādējādi gandrīz visas antiskās pasaules tautas ir piedalījušās romiešu tiesību veidošanā. Saprotais, lielāka loma piekrita tām tautām, kuru kultūra bija augstāka (piem. grieķiem u. c.).

Valdot dažādas tautas un dodot tām kopīgus likumus, romiešiem radās doma par tādām tiesībām, kas atbilstu visu cilvēku dabai (*ius naturale*)²² pretēji atsevišķas tautas veidotām tiesībām (*ius civile*)²³. I. 1, 2, 1: *quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur. Iespējams, ka šo dabisko tiesību domu ietekmēja grieķu filozofiskās mācības un*

---

²² *Ulpianus, D. 1, 1, 1, 3; Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit... hinc descendit maris atque feminae coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Paulus D. 1, 1, 11: cum id quod semper aequum ac bonum est ius dicitur, ut est ius naturale.*

²³ *Ulpianus, D. 1, 1, 6; Ius civile est, quod neque in totum a naturali vel gentium recedit nec per omnia ei servit: itaque cum aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id est civile efficitur; I. 1, 2, 2; Sed ius quidem civile ex unaquaque civitate appellatur, veluti Atheniensium.*

vēlāk varbūt arī kristianisms. Mācība par ius naturale vēl vairāk nostiprināja romiešu tiesību universalu raksturu starp dažādām tautām. Zīmīgi, ka jau Cicero, runādams par dabiskām tiesībām, izceļ viņu mūžīgumu un universalismu (*Cicero, De leg. 2, 4, 8: sed aeternum quiddam, quod universum mundum reget imperandi prohibendique sapientia*).

Šis universalais raksturs ir romiešu tiesību īpatnība. Kaut gan pie citām tautām arī atrodam tiesības ar ilgu un slavenu vēsturi, tomēr tām trūkst tādas vispārnozīmības. Piemēram, ģermaņu tiesības raksturojas tikai kā atsevišķas tiesības, bet nevis kā universalas. Vācu autors *Markull's*²⁴ raksta: «So ist das germanische Recht stets Sonderrecht, es mangelt ihm der allgemeine Zug der römischen Normen.» Šeit ir skaidri pateikta atšķirība starp romiešu un ģermaņu tiesībām. Tas pats vērojams arī salīdzinājumos ar citu tautu tiesībām.

III. Romiešu tiesību recepcija. Romas valsts VI g. s. pēc Kr. aizgāja bojā, bet viņas augstu attīstītās tiesības palika nemirstīgas. Sākumā gan likās, ka viduslaiku feudalisms un ģermaņu iespaids tās nomāks, bet tiklīdz radās izdevīgāki apstākļi, atkal atdzīvojās interese par romiešu privātām tiesībām. Tās ar savu augsto attīstību un

---

²⁴ Markull, Fr. Der deutsche und römische Rechts-gedanke. Hamburg, 1955. 14. lpp.

universalo raksturu valdzināja jauno laiku tautas. Dažas valstis pārņēma romiešu tiesības un atzina tās savā zemē par spēkā esošām. Tiesību vēsturē šādu pārņemšanas procesu sauc par *receptiju* (*receptio* = uzņemšana, pārņemšana). Vispirms šī parādība vērojama Itālijā²⁵ XI g. s., kur longobardu tiesību skola Pavijā pasludināja romiešu tiesības par «*lex generalis omnium*» papildus vietējām tiesībām. Tas pats notika arī citās romāņu zemēs, jo šo tautu tiesību vēsture saistas tieši ar romiešu tiesībām. It sevišķi dienvidus Francijā²⁶ (*pays de droit écrit*) minētai receptijai bija liela loma. Tur tiesu praksē lietoja kādu romiešu tiesību kompilāciju provansaļu valodā — *Lo Codi* (XII g. s.). Tādējādi strīdus jautājumi tiesās tika izšķirti pēc romiešu tiesību normām. Arī Ziemeļu Francija (*pays de droit coutumier*) pamazām romanizējās. Sevišķi Orleanas un vēlāk Parīzes universitātes veicināja romiešu tiesību iesaisti. Vietējās ieradumu tiesības stipri pārvērtās šai virzienā. Raksturīgi atzīmēt, ka romiešu tiesību iesaiste neizpalika arī konservatīvajā tradīciju zemē Anglijā²⁷. Tur jau XII g. s. mācīja romiešu tiesības, kas atstāja savas pēdas vairākos juridiskos traktātos (piem. *Braktona darbs: De legibus et consuetudinibus Angliae*»

²⁵ **Виноградовъ**, П. Г. Римское право въ средневѣковой Европѣ. Москва, 1910. 28.—30. lpp.

²⁶ **Виноградовъ**, П. Г. l. c. 42.—60. lpp.

²⁷ **Виноградовъ**, П. Г. l. c. 61.—76. lpp.

u. c.). Tomēr šai zemē var runāt tikai par romiešu tiesību iespaidu, bet grūtāk par recepciju īstā nozīmē, jo praksē romiešu tiesības tieši neuzskatīja par spēkā esošām. Tāpat arī citās zemēs izpaudās minētā recepcija vai vismaz kaut kāds romiešu tiesību iespaids. Varam minēt Spāniju, Krieviju, Musulmaņu zemes, pat arī Ameriku u. c.²⁸. Tomēr visizteiksmīgāk romiešu tiesību recepcija izpaudās Vācijā²⁹, kas šai ziņā pārspēja minētās romāņu zemes. Starp daudzajiem iemesliem, kas veicināja recepciju, šeit minams it sevišķi viens īpatnējs. Proti, tā sauktā, Vācu nācijas svētā Romas imperija (Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation) skaitījās agrākās Romas valsts turpinājums. Vācu karaļi sevi uzskatīja par Romas imperatoru pēcnācējiem³⁰. Tāpēc romiešu tiesību pārņemšana Vācijā likās pavisam saprotama. Šai ziņā liela loma piekrita Vācijas valsts kambartiesai (Reichskammergericht) sākot ar 1495. g., kas veicināja romiešu tiesību praktisko recepciju. Šīs tiesas locekļi bija romiešu tiesību garā mācīti juristi, jo daudzās vācu universitātes

²⁸ Pinéls-Herzen, Influence du droit romain sur les droits anglo-américain, écossais, russe et musulman (Questions de droit Romain, Paris 1911. 5—11. lpp.).

²⁹ Виноградовъ, ИГ I. c. 77—95 lpp.; Stintzing, R. Zur Geschichte des Römischen Rechts in Deutschland. (408—455 lpp.) sevišķi 408., 409., 423. u. c. lpp.

³⁰ Karaļa Otto III laikā kādā tiesas formulā atrodami šādi vācu valdnieka vārdi: «Justiniani sanctissimi antecessoris nostri.» Skat. Stobbe, Geschichte der deutschen Rechtsquellen, Leipzig, 1860. Bd. I 615. lpp.

toreiz tādus sagatavoja. Viņu pienākums bija tiesāt vispirms pēc imperijas kopīgiem likumiem (nach des Reichs gemeinen Rechten), t. i. romiešu tiesībām. Tikai kad parti atsaucās un pamatojās uz vācu tiesībām (redliche, ehrbare und leidliche Ordnungen, Statuten und Gewohnheiten), tad tās varēja piemērot. Tā tad romiešu tiesības faktiski bija pirmā vietā, jo viņu spēkā esamība prāvniekiem nebija jāpierāda. Šai valsts kambartiesai sekoja arī pārējās tiesas. Tādējādi Corpus iuris civilis kļuva par spēkā esošu likumu Vācijā³¹. Praksē izšķirot dažādus strīdus jautājumus, parti pamatojās uz Justiniana kopojuumu paragrafiem. Ar laiku šis recipētās romiešu tiesības Vācijā pārveidojās un piemērojās jauno laiku prasībām. Jau glosatori un komentatori tās sagrozīja. Arī vēlāk universitatēs un praksē turpinājās šis pārveidošanās process. Tāpēc šai nozīmē varēja runāt par romiešu tiesību otro vēsturi. Literatūrā sāka ieviesties apzīmējums — tagadnes romiešu tiesības (usus modernus Pandectarum) jeb «heutiges römisches Recht»³². Šādas mazliet pārveidotas romiešu tiesības bija Vācijā

³¹ Tā bija romiešu tiesību recepcija, «in complexu» (Stintzing, l. c. 409. lpp.; Dernburg, System des Römischen Rechts, Berl. 1911. Bd. I. 7. lp.; u. c.), kaut gan literatūrā atrodam arī citādas domas (Leist, Zivilist. Studien, Bd. I. 12. lpp. u. c.).

³² Skat. Stryk, S. Usus modernus Pandectarum, 1690. g.; Hugo (in Göttingen), Institutionen des heutigen römischen Rechts, Berlin, 1789. g.; Savigny, F. v. System des heutigen Römischen Rechts. Berlin, 1840.—1849. g.

spēkā ilgu gadu simteņus un turpināja tālāk attīstīties. Parasti tās sauc par pandektu tiesībām. Sākot ar kodifikācijas kustību 18. g. s. beigās, izbeidzās romiešu tiesību formalā spēkā esamība Vācijā. Tikai 1900. gadā šīs tiesības nomainīja Vācijas vispārīgais civillikums («Bürgerliches Gesetzbuch» jeb BGB.), kas ir spēkā vēl tagad. Ar šo likumdošanas aktu romiešu tiesību spēks Vācijā bija formāli atcelts, bet viņu saturs ar dažiem pārgrozījumiem tika uzņemts kodeksa pantos. Pirmais šī likuma projekts bijis tik tuvs romiešu-pandektu tiesībām, ka ieguvis nosaukumu «der kleine Windscheid» (Windscheid's ir viens no ievērojamākiem pandektu tiesību mācību grāmatu autoriem)³³. Šo projektu gan pārgrozīja, bet arī likumā, ko vēlāk pieņēma, ir daudz romiešu — pandektu tiesību vielas.

Arī mūsu zemē L a t v i j ā romiešu tiesību recepcijai ir bijusi ievērojama loma. Pēc profesora Švābes³⁴ pētījumiem, jau 1544. g. Limbažu mantagā skatīta cauri kāda sūdzība, kur prāvnieki atsaukušies uz romiešu tiesībām (Justiniana institūcijām un digestām). Šis gadījums, kas norisinājies toreizējās Livonijas tiesu praksē, ir ļoti raksturīgs recepcijas piemērs. Romiešu tiesī-

³³ Windscheid, B. Lehrbuch des Pandektenrechts Bd I—III. Düsseldorf 1870.—1871. g.

³⁴ Švābe, A. Jaunais civillikums latvju tiesību vēstures gaismā (Jaunā civillik. apsk., Rīga 1957. g. Tiesl. min. izd. 157. lpp.).

bas šeit uzskatītas par spēkā esošām un piemērotas jautājuma izšķiršanā. Jādomā, ka romiešu tiesību praktiskā piemērošana ir mūsu zemē turpinājusies. Vispār Baltijas tiesību avoti pēc satura ir stipri romanizēti³⁵. Sevišķi Kurzemē hercogvalsts laikā romiešu tiesības iespiedās nevien bruņinieku, bet arī zemnieku tiesiskos noteikumos³⁶. Romiešu tiesību lielos recepcijas apmērus Baltijā, skaidri atspoguļo Vietējo civillikumu kopojums (1864. g.), kuru sastādīja profesors Bunge pēc tiesību normām, kādas jau pastāvēja dažādos novados. Sastādot šo likumu tika ņemtas vērā arī slavenās pandektu tiesību mācību grāmatas (Mühlenbruch, Arndts, Mackeldey u. c.), kas romiešu tiesību iespaidu vēl vairāk veicināja³⁷. Tāpēc Vietējā civillikumā no 4600 pantiem 2882 satur romiešu tiesību normas. Arī jaunais Latvijas civillikums (1938. g.) ietver sevī daudz romiešu tiesību vielas, kas ir pieskaņota mūsu dzīves vajadzībām.

Mēs redzam, ka romiešu tiesību recepcijas vilnis ir skāris gandrīz visas jauno laiku tautas Eiropā un reizēm pat pārsviedies arī uz citiem pasaules kontinentiem. Dažas no šīm tautām to

³⁵ **Blaese, H.** Bedeutung und Geltung des römischen Privatrechts in den baltischen Gebieten. Leipzig, 1936, 27—35, 41—44, 48—49, 50—54, 57—62, 64 lpp. u. c.; skat. arī tab. V un VI lpp.

³⁶ **Švābe, A.** l. c. 157—158 lpp.

³⁷ **Нольде, А.** Очерки по истории кодификации местных гражданских законовъ при гр. Сперанскомъ. Вып. II. Кодификация мѣстнаго права Прибалтійскихъ губ. СП 1914. Skat. tab.

pārdzīvojušas kā viegla pieskāriena iespaidu savās nacionalās tiesībās, citas turpretim pilnīgi pārņēmušas romiešu tiesības, atzīstot tās savā valstī par spēkā esošām. Raksturīgi, ka recepcijas rekordu ir sasniegusi ģermaņu zeme Vācija, savā ziņā pat pārsniedzot romiešu tautas. Tikai kodifikācijas kustība jaunos laikos (Francijā — Code civil, Vācijā BGB. u. c.) izbeidza romiešu tiesību recepcijas procesu. Bet romanizētā privāto tiesību viela turpina vēl pastāvēt dažādo valstu kodekos. Tā tad romiešu tiesību recepcija vārda īstā nozīmē, tagad ir mirusi. Man liekas, ka šī kustība jau pašā būtībā bija pretrunā ar īsto romiešu tiesību garu. Mēs iepriekšējā nodaļā konstatējām, ka romiešu tiesības izauga no pašas dzīves, kuru veidošanā piedalījās arī citas senās tautas. Viņu tīri burtiska pārņemšana svešā zemē nesaskan ar pašu romiešu tiesību evolūcijas principu. Tāpēc arī pilnīga (in complexu) romiešu tiesību recepcija atdūrās jaunajos apstākļos uz grūtībām un izsauca praksē tālāku evolūciju jeb pārveidošanos (pandektu tiesības).

IV. Romiešu tiesības kā mūsu laiku privāttiesību pamats. Tāpat kā visa tagadnes civilizācija saistas dziļām saknēm ar antisko pasauli, tā atsevišķi arī tiesības balstas uz senā Romā liktiem pamatiem. Recepcijas laikmets padarīja romiešu privāttiesības par pasaules tiesībām. Lai gan kodeku izdošana dažādās valstīs izbeidza romiešu

tiesību formālo spēkā esamību, tomēr viņu saturs pastāv vēl tagad vairāk vai mazāk katras atsevišķas valsts likumos. Visvairāk romanizētas ir civiltiesības, bet mazāk tirdzniecības tiesības³⁸. Tātad atsevišķo nāciju likumi satur sevī romiešu tiesību universālos elementus. Tie ir kļuvuši tik vispārnozīmīgi, ka nevienas tautas nacionālās privattiesības nespēj tos pilnīgi atvietot. Kamēr šī civilizācija pastāvēs, tik ilgi romiešu veidotās tiesību normas galīgi atņemt nevarēs. Kā gan lai iztiek bez testamenta (testamentum) Civillik. 418. p. u. c., legata (legatum) Civillik. 500. p. u. c., adopcijas (adoptio) Civillik. 162. p. u. c., legītimācijas (legitimatio) 161. p., universālas mantojuma pārejas (successio in universum ius) Civillik. 382., 384. p. p. u. c., aizdevuma līguma (mutuum) Civillik. 1934. p. u. c., patapinājuma līguma (commodatum) Civillik. 1947. p. u. c., glabājuma līguma (depositum) Civillik. 1968. p. u. c., pirkuma līguma (emptio et venditio) Civillik. 2002. p. u. c., sabiedrības līguma (societas) Civillik. 2241. p. u. c., servitūtiem (servitutes) Civillik. 1130. u. c. p., kā arī daudz citiem institūtiem, kuru pamatus ir izstrādājuši romieši. Sprotams, mūsu laiku tautas ir pārgrozījušas un papildinājušas šos institūtus katra pēc

³⁸ Daudz ir tādu romiešu tiesību institūtu, kuru iespāids vērojams tirdzniecības tiesībās vēl tagad (sal. piem., Lex Rhodia de iactu, actio institoria, actio exercitoria, u. t. t.).

saviem īpatnējiem dzīves apstākļiem, bet daudz ir palicis nemainīgu elementu, ko visas tautas vienādi vērtē un atzīst³⁹. Romiešu universalie tiesību veidojumi ir ieguvuši arī mūsu laiku privattiesībās sava veida nemirstību jeb vispārnozīmību. Tāpēc katra tauta, lai izprastu savā valstī spēkā esošās normas, mācas romiešu tiesības un viņu vēsturi. Citiem vārdiem sakot, Eiropas tautu privattiesību vēsture ir norisinājusies galvenā kārtā pie romiešiem. Arī Latvijas tagadējais civillikums satur ļoti daudz romiešu tiesību vielas. Tādēļ nebūs pārspīlēti, ja teiksim, ka Latvijas civiltiesību vēstures sākums un pamatveidojumi ir meklējami senā Romā. Tāpēc romiešu tiesību vēsture ir lielā mērā arī mūsu civiltiesību vēsture.

Vispār tagad romiešu tiesības ir tikai vēsturiska disciplina, kura palīdz labāki izprast katrai tautai viņas nacionalās tiesības. Tā arī ir viņu galvenā nozīme mūsu laikos. Bez vēstures zināšanas nav iespējams dziļāki saprast komplicētos civiltiesību institutus. Bet nepareizi domāt, ka romiešu tiesības ir kaut kādā veidā vēl formali spēkā tanīs valstīs, kur pastāv īpaši civilkodeki. Izņēmums varētu būt vienīgi tad, ja likums kādos gadījumos to speciāli paredz. Latvi-

³⁹ Sal. **May**, G., *Éléments de droit romain*, 18. ed. Paris, 1932. 9. lpp.: «Il est la moelle, il forme la substance de nos lois, il est la source toujours vive du droit européen moderne et particulièrement du droit privé français.»; **Bruck**, E. Fr. *Römisches Recht und Rechtsprobleme der Gegenwart: Richterpersönlichkeit und lebendiges Recht*. Tübingen, 1950. Skat. noslēgumu.

jas Civillikums neko tamlīdzīgu neparedz, tāpēc nevar būt runas par romiešu tiesību praktisku piemērošanu Latvijā vai vispār formālu atsaukšanos uz tām. Pat papildus jeb subsidiāri civillikumiem nevar piemērot romiešu tiesības. Ja Civillik. 5. p. atsaucas uz vispārīgiem tiesību principiem, tad šeit nav domāti tiesību principi vispār, bet tikai tie, kas atrodas pašā Civillikumā⁴⁰. Kaut arī pēc būtības tie būtu romiešu tiesību principi, bet ja tie ir izteikti civillikumā, tad formāli tie vairs nav uzskatāmi kā romiešu tiesības. Tā tad līdz ar recepcijas laikmeta izbeigšanos, vairs nevar būt runas par romiešu tiesību formālu piemērošanu civiltiesību praksē. Mazliet nenoteiktāks stāvoklis bija Latvijas vecajā civillikumā kopojumā (Viet. lik. kop. III. d., 1864. g.). Lai gan šis kopojums tika no valsts varas pasludināts kā likums un līdz ar to izbeidza romiešu tiesību formālo spēku Baltijā, tomēr oficiālā tekstā zem katra panta bija norādīti avoti (piemēram, Justiniana digestu vai institūciju paragrafi). Tas lika domāt, ka iespējama tāda vēsturiskā iztulkošana, kur atsevišķos gadījumos var atsaukties uz romiešu tiesību avotiem. Tagadējais Latvijas Civillikums ir gan pārņēmis dažus agrākā likuma pantus, bet minētos avotu norādījumus vairs neparedz. Tas nozīmē, ka romiešu tiesību formālā piemērošana tagad civiltiesību praksē ir pilnīgi izslēgta.

⁴⁰ *Sinaiskis, V.*, Civillikuma principi un ģimenes tiesības. (T. M. V. 1938. g. Nr. 1. 55. lp.)

Bet no otras puses, romiešu tiesību zināšana ir arī praktiski svarīga, lai saprastu mūsu civiltiesību institutus, kas savos pamatos nav nekas cits kā romiešu tiesības. Bieži pat tie ir tīro romiešu tiesību un pandektu tiesību sajaukums. Šādos gadījumos ir sevišķi svarīgi pārzināt tiesību vēsturi, lai tādā kompleksā orientētos un skaidrāki saprastu arī tīri latviskos normu veidojumus.

V. Romiešu tiesības un vismodernāko tiesību principi. Pašā pēdējā laikā Eiropā vērojami jaunu paņēmieni meklējumi privattiesisko jautājumu kārtošana⁴¹. Šai parādībai ir sakars ar valsts iekārtu pārmaiņām vairāk autoritarā un nacionālā virzienā. Ir dzirdamas balsis, ka tagadējās privattiesības, kas balstas uz romiešu tiesībām, vairs neatbilst jaunā laikmeta garam. Krasākas domas šai jautājumā ir izteicis *Schlegelberger's* kādā priekšlasījumā Heidelbergas universitatē 1937. g. 25. janvārī, kas iespiests atsevišķā brošūrā⁴². Šis autors prasa nomainīt tagadējos Vācijas civilliku-

⁴¹ **Lange**, H. Lage und Aufgabe der deutschen Privatrechtswissenschaft (Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart. Heft. 121, Tübingen 1937. 29. lp.). **Hippel**, Das Problem der rechtsgeschäftlichen Privatautonomie. Beiträge zu einem Natürlichen System des privaten Verkehrsrechts und zur Erforschung der Rechtstheorie des 19. Jahrhunderts. Tübingen 1936. 181. lp.

⁴² **Schlegelberger**, Fr., Abschied vom BGB. Berlin, 1937. sevišķi 9.—11. lp.: «Das BGB ist ein Gesetzbuch der Konstruktionen und der Abstraktionen» «... den übersteigerten Individualismus...», «... ein Persönlichkeitsrecht nicht kennt...», «... das Wort «Ehre» überhaupt nicht in seinem Sprachschatz hat.»

mus (BGB.), motivējot, ka tā esot sakāpināta individualisma likumgrāmata, kas vairs neatbilst dzīvei. Tagad vācu tauta esot brīva no «es» kulta un pirmā vietā liekot vispārības intereses. Bez tam BGB. ar savām konstrukcijām un abstrakcijām esot tautai tāls un svešs. Tas pirmā vietā sargājot mantiskās intereses (īpašumu), bet aizmirstot tādās vērtības kā personību, godu u. c. Visi šie iebildumi ir dibināti un pareizi, tomēr tie nepavisam nevēršas pret īstajām romiešu tiesībām, bet gan visā pilnībā pret pandektu tiesībām, kuras izveidoja galvenā kārtā paši vācieši. Tieši pandektu tiesības radīja dažādas abstrakcijas, sakāpināja individualās mantiskās intereses un aizmirsa cilvēka personiskās tiesības⁴³. Tiesību subjekta jēdziens izstūma romiešu tiesiskās personības jēdzienu. Tāpat arī pandektisti izgudroja tiesiska darijuma (Rechtsgeschäft) jēdzienu, kas romiešiem bija svešs, jo tie pazina tikai atsevišķus līgumus vai aktus. Tamlīdzīgas abstrakcijas pandektisti ir izveidojuši ļoti daudz. Beidzot privattiesības tie sāka uzskatīt vienīgi kā normas, kas regulē tīri mantiskas attiecības. Romiešu pilsoņa cienījamās personības vietā, pandektisti ievada mantiska subjekta jēdzienu. Romiešu tiesības izauga no pašas dzīves, bet pandektu tiesības ir viņu pārstrādājums loģiskās konstrukcijās un abstrakcijās. Vācijas civillikums (BGB.) tika iz-

⁴³ Skat. **Sinaiskis**, Personība un personiskās tiesības jaunajā Civillikumā (T. M. V. 1938. Nr. 2. 328—329 lpp.).

strādāts gandrīz pilnīgi pandektu tiesību garā. Tāpēc Schlegelberger'a paskaidrojumi ir zināmā mērā saprotami un pamatoti. Bet vai nu dažu reformu vajadzības dēļ būtu pilnīgi jāatmet tāds kulturas darbs kā BGB., tas ir cits jautājums. Vispār šie iebildumi pret BGB nebūtu uzskatami par vērstiem pret tīrām romiešu tiesībām.

Atliek mums vispārīgi atbildēt, vai tīrās romiešu tiesības nav pretrunā ar tagadējā laikmeta centieniem un visjaunākiem tiesību principiem? Visumā tagadējie centieni pastiprina privattiesības socio lo jeb publisko elementu⁴⁴. Tas nozīmē, ka augstāk par personīgām interesēm tiek stādītas vispārības intereses. Arī romiešu tiesību attīstības gaitā šie centieni ir spēlējuši apbrīnojami lielu lomu. Šai ziņā nav otra tik izteiksmīga piemēra visā tiesību vēsturē, kā romiešu pretora tiesību (ius praetorium jeb honorarium) attīstība. Tur publiskās jeb vispārības interesēs (propter utilitatem publicam) administratīvie maģistrati, iztulkojot praksē senās kviritu tiesības (ius civile), pārveidoja pilnīgi viņu saturu atbilstoši laikmeta garam. Tas notika saglabājot no vienas puses neskārtus veco tiesību pamatus, bet no otras puses dodot tiem jaunā laikmeta saturu. *Papinianus* D. 1, 1, 7, 1: *Ius praetorium est, quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi*

⁴⁴ Sal. Schlegelberger, Fr. l. c. 6. lp.: «Über dem Recht des einzelnen aber steht das Recht der Volksgemeinschaft.»

iuris civilis gratia propter utilitatem publicam. Šis autors paskaidro, ka pretori to darijuši publisko vajadzību dēļ, lai atjaunotu, papildinātu un izlabotu civilās tiesības. Tāpēc romiešu jurists Marcianus nosauc pretora tiesības par civilo tiesību dzīvo balsi. *Marcianus D. 1, 1, 8: Nam et ipsum ius honorarium viva vox est iuris civilis.* Bez tam romiešu tiesībās ir ļoti daudz socialā elementa dažādos pamatprincipu aprobežojumos. Šai ziņā ļoti raksturīga ir šo aprobežojumu izcelšanās un izveidošanās. Piemēram, pamatprincips bija dot testatoram pilnīgu rīcības brīvību par savu mantu nāves gadījumam, bet socialās interesēs, lai aizsargātu viņa tuviniekus, ievada ierobežojumus testamenta taisīšanas brīvībā (neatraidāmie mantinieki un neatņemamā daļa)⁴⁵. Šie romiešu izstrādātie testatora ierobežojumi iegūst arvien lielāku piekrišanu jauno laiku tautās. Mūsu vecais civillikumu kopojums (1864. g.) tos paredzēja vienīgi Kurzēmē, bet tagadējais Civillikums (spēkā ar 1938. g.) attiecina neatraidamos mantiniekus un neatņemamo daļu uz visu Latvijas teritoriju (skat. 422.—426. p.). Tamlīdzīgu sociala rakstura piemēru ir romiešu tiesībās ļoti daudz. Pat īpašuma tiesības, kas pie romiešiem bija visabsolutākās savā izpausmē (Ulp.-Marcel. D. 39, 3, 1, 12: *qui in suo fodiens vicini fontem avertit, nihil posse agi*), tomēr ne-

⁴⁵ Skat. Paulus, sent. IV, 5; I. 2, 18; C. 6, 28, 4; Nov. 18, c. 1; Nov. 115 c. 3, 4, un 5 pr.

varēja tikt izlietotas ļaunprātīgi («si non animo vicino nocendi»). Jaunākie pētījumi romiešu īpašumtiesību jautājumā atrod, ka šīs tiesības dažos laikmetos ir bijušas arī citādā ziņā aprobežotas⁴⁶. Beidzot jāaizrāda, ka pat visaktualākās mūsu laiku problēmas, par ko sāk interesēties arī privattiesības, piemēram, tautas dzimstības pieauguma veicināšana (neprecēto un bezbērnu laulāto jautājumi) ir romiešu tiesībās plaši regulēti ar visdažādākiem paņēmieniem. Interesanta ir triju bērnu mātes privilēģija (*ius trium liberorum*)⁴⁷, kas viņai piešķīra plašas tiesības mantojuma saņemšanā pēc testamentā un citas priekšrocības. Tāpat arī raksturīgs bija noteikums, ka neprecētie (*caelibes*) neko nevar saņemt ar testamentu, bet bezbērnu precētie (*orbi*) var saņemt tikai pusi⁴⁸. Daudz tamlīdzīgus noteikumus paredz pazīstamais likums — *Lex Julia et Papia Poppaea*.

⁴⁶ Cornil, G., Une orientation nouvelle des recherches sur les origines de la famille et de la propriété en droit romain (*Revue historique de droit français et étranger*. 1937. Nr. 4. 572 lp.): «le fait que, pour certaines choses, le *dominium* serait issu du *mancipium*, fournit peut-être une indication sur le caractère limité du *dominium*.»

⁴⁷ Gaius, *Inst.* I, 194. III, 42, 50. Ulpianus, *reg.* XXVI, 8. XXIX, 2 (5—7). C. 8, 58.

⁴⁸ Gaius, *Inst.* II, 286 *Caelibes... per legem Juliam hereditates legataque capere prohibentur;... item orbi... per legem Papiam ob id, quod liberos non habent, dimidias partes hereditatum legatorumque perdunt... eaque translata sunt ad eos, qui in eo testamento liberos habent, aut si nulli liberos habebunt, ad populum.*

Šie piemēri rāda, ka daudzas tagadnes aktuālākās problēmas ir jau kādreiz risinātas antiskā pasaulē. Romiešu jurisprudences meistari ir mums atstājuši daudz dzīvē pārbaudītus atrisinājumu paraugus. Bet tas nenozīmē, ka mēs drīkstam tos bez kritikas pārņemt tagadnes jautājumu kārtošanā⁴⁹. Tas būtu atkal mirušā receptijas laikmeta paņēmiens, kas pilnīgi nesaskan ar radošo romiešu tiesību garu. Romiešu tiesības nav sastingušu formu mācība, bet gan mūžīgi progresējošu tiesību piemērs. Ja tagadnes modernā literatūra prasa, lai tiesību zinātne no sastingušo formu zinības kļūtu par dzīves normējuma mākslu⁵⁰, tad tas ir būtībā romiešu tiesību lozunga atkārtojums. Tā tad vēl tagad pēc ilgiem gadu tūkstošiem atskan modernā laikmeta balsī romiešu slavenā tiesību definīcija, ka tiesības ir laba un taisnības māksla (*Ulp-Cels.* D. 1, 1, 1, pr.: *ius est ars boni et aequi*).

Tādējādi romiešu tiesību kulturai ir savā ziņā mūžīga vērtība pie visām tām tautām, kas turpina kopīgo civilizāciju. Sen jau apklusis Romas valsts varenais ieroču spēks, bet viņas tiesību vara ir dzīva un stipra vēl tagad.

⁴⁹ Sal. **Wenger**, L., *Der heutige Stand der römischen Rechtswissenschaft*. München, 1927, 105—108 lp. u. c.

⁵⁰ Skat. **Hildebrandt** kādā recenzijas rakstā (*Arch. für Rechts- und Sozialphilosophie*, 1958 Heft. 1. 105. lp.: «... aus einer Streitentscheidungskunde zu einer Lebenskunst...»)

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305034106

10.15

- 6. APR. 1940